

LAKIALOITE 13/2012 vp

Laki vammaisvaltuutetusta

Eduskunnalle

Vammaiset henkilöt lähiomaisineen muodostavat maassamme sellaisen laajan väestönosan, jonka osalta ollaan erittäin yleisesti yhtä mieltä siitä, että he oikeutetusti ovat yhteiskunnan tuen erityisessä tarpeessa. Vaikka maassamme ei ole kokonaiskattavaa vammaisten henkilöiden määrän tilastointia, voidaan todeta kysymyksen olevan useista sadoista tuhansista henkilöistä. Kelan vammaisetuksien saajia on yli 200 000; vammaisvammaisten kuntoutuspäätöksiä on noin 60 000. Vammaispalvelulain (380/1987) mukaisia palveluja on vuosittain saanut noin 100 000 henkilöä. Lisäksi yhtenä suuruusluokkaa osoittavana lukuna on monesti käytetty työkyvyttömyyseläkettä saavien määrää, joka on ollut 150 000:n suuruusluokkaa.

Vammaisten henkilöiden erityistarpeiden toteuttamiseksi on laajastikin omaa lainsäädäntöään. Erityisesti on mainittava laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987, ns. vammaispalvelulaki, lukuisine myöhempien muutoksineen) ja laki vammaisetuksista (570/2007). Taustana on muistettava jo perustuslain asettamat velvoitteet, kun perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännös kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella ja kun perustuslain 19 § turvaa perusoikeuden sosiaaliturvaan jokaiselle, joka ei itse kykene "hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa".

Valtiovallan ohjaamassa julkisen sektorin vammaispolitiikassa on erityisen maininnan arvoinen niin sanottu VAMPO 2010—2015 eli sosiaali- ja terveysministeriön julkaisun 2010:4

muodossa julkistettu laaja vammaispoliittinen ohjelma vuosille 2010—2015. Pääosan tästä mietinnöstä muodostaa yli satasivuinen, 122 konkreettista ohjelmakohtaa käsittävä toimenpidekuu.

Sanottu toimenpidekuu on hyvin yksityiskohtainen ja kattaa kaikkiaan hyvin laajoja sosiaalipolitiikan ja yhteiskuntasuunnittelun osia, mutta luettelosta puuttuu kokonaan yksi kokonaiskattava ja valtakunnallinen edistysaskel vammaisten henkilöiden hyväksi: erityisen valtakunnallisen vammaisvaltuutetun viran luominen. Käsillä oleva lakialoite pyrkii poistamaan tämän merkittävän aukon vammaisten henkilöiden etujen ja oikeuksien edistämisessä ja niiden toteutumisen valvonnassa.

Valtakunnallisen vammaisvaltuutetun virka kuuluisi samaan tehtävätyyppiin, jota maassamme jo edustavat tasa-arvovaltuutettu (laki 610/1986), vähemmistövaltuutettu (laki 660/2001) ja lapsiasiavaltuutettu (laki 1221/2004), kukin tukenaan oma toimisto sekä erityinen lautakunta (tasa-arvolautakunta, syrjintälautakunta, lapsiasiain neuvottelukunta).

Kukin näistä kolmesta valtuutetusta toimii itsenäisenä ja riippumattomana virkamiehenä, jollaisen perustehtävä on tukea ja edistää oikeus- ja sosiaaliturvaa tietyn sellaisen laajan ihmisryhmän osalta, jolla muodollisesta tasa-arvostaan huolimatta on käytännössä ongelmia erilaisen syrjinnän muodossa (naiset työelämässä, etniset ja kansalliset vähemmistöt) tai alaikäisyyteen liittyen (lapset).

Kenellekään näistä kolmesta valtuutetusta ei kuulu vammaisasiat, joten lainsäädännössämme on siis merkittävä aukko. Tätä aukkoa paikkaa vain hyvin vähäisesti se, että joissakin kunnissa on vailla lakisääteistä pakkoa perustettu vammaisasiamiehen tai muulla nimellä (kuten esteettömyysasiamies) kuntakohtainen, lähinnä neuvontaan keskittyvä virka. Näitä virkoja ei juuri ole kuin suurimmissa kunnissa, mikä aiheuttaa eriarvoisuutta eri kuntien asukkaiden välille. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Ruotsissa valtakunnallisen syrjintävaltuutetun (diskrimineringsombudsman) toimivaltaan kuuluvat myös nyt kyseessä olevat vammaisten henkilöiden ongelmat.

Käsillä oleva lakialoite laiksi vammaisvaltuutetusta on laadittu käyttäen malleina juuri mainittuja kolmea lakia omien alojensa valtuutetuista. Erityisesti laki lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004) on sovelias vertailukohta nyt ehdotetulle laille vammaisvaltuutetusta. Myös vammaisvaltuutettu soveltuu hyvin toimimaan sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä, jossa jo toimii viranomaisten, vammaisjärjestöjen ja omaisjärjestöjen yhteistyöelimenä 18-jäseninen

valtakunnallinen vammaisneuvosto VANE. Tämä neuvosto soveltuu erinomaisesti pohjaksi lakialoitteessa (4 §) ehdotetulle vammaisasiain neuvottelukunnalle.

Perustettava vammaisvaltuutetun virka toimistoinen tulisi aiheuttamaan valtiontaloudessa likimäärin samansuuruisen vuotuisen kustannuserän kuin lapsiasiavaltuutetun virka toimistoinen. Lapsiasiavaltuutetun osalta tuo kokonaiskustannus on vuonna 2010 ollut 502 116 euroa. Tämän suurusluokan kustannuserä on valtion menoissa erittäin vähäinen, etenkin verrattuna niihin vammaisten henkilöiden ihmisarvoisen elämän kohennuksiin, joita tullaan saavuttamaan asiantuntevan valtakunnallisen vammaisasiamiehen kaltaisen virkanostuksen kautta. Nämä kohennukset lisäksi tullevat aikaa myöten johtamaan myös suoranaisiin rahallisiin säästöihin joissakin vammaisten henkilöiden nykyään tarvitsemissa kustannuksissa.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavan lakiehdotuksen:

Laki

vammaisvaltuutetusta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Toimiala

Vammaisten henkilöiden oikeuksien, etujen ja tuen tarpeen huomioon ottamisen varmistamiseksi lainsäädännössä ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä vammaisvaltuutettu. Vammaisvaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton.

Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, jolla vamman, vian tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vai-

keuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

Vammaisvaltuutetun kelpoisuusvaatimuksista ja nimittämisestä säädetään valtioneuvoston asetuksella.

2 §

Tehtävät

Vammaisvaltuutetun tehtävänä on yhteistyössä muiden viranomaisten sekä toimialansa järjestöjen ja vastaavien muiden toimijoiden kanssa kehittää ja turvata vammaisten henkilöiden

oikeuksien ja etujen toteutumista sekä edistää heidän edellytyksiään elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisina yhteiskunnan jäseninä.

Tehtävässään vammaisvaltuutetun tulee:

1) arvioida vammaisten henkilöiden etujen ja oikeuksien toteutumista sekä seurata heidän elinolosuhteitaan;

2) seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia vammaisten henkilöiden hyvinvointiin ja heidän tasa-arvoonsa muun väestön kanssa;

3) aloittein, neuvoin, neuvotteluin ja ohjein kehittää yhteiskunnallista päätöksentekoa ja palvelutarjoajien toimintaa vammaisihenkilöitä koskevissa asioissa edistääkseen heidän suoriutumistaan yksilöinä ja yhteiskunnassa sekä edistääkseen vammaisuuden aiheuttamien haittojen ja esteiden ehkäisyä ja poistoa;

4) pitää yhteyksiä vammaisjärjestöihin, omaisjärjestöihin ja muihin vammaistoiminnan järjestöihin ja mahdollisuuksien mukaan vammaisiin henkilöihin omaisineen sekä välittää näin saatuja tietoja ja toivomuksia yhteiskunnalliseen päätöksentekoon;

5) kehittää yhteistyömuotoja eri kuntien kunnallisten vammaisasiamiesten ja muiden alan toimijoiden kanssa ja välillä;

6) toimittaa vammaisia henkilöitä ja vammaisuutta koskevaa tietoutta viranomaisille sekä valistusta suurelle yleisölle;

7) edistää rakennetun ympäristön ja palvelupisteiden esteettömyyttä liikkumisen, toimimisen, näkemisen, kuulemisen ja kommunikoinnin esteiden minimoimiseksi; ja

8) edistää eri tavoin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen 13.12.2006 hyväksymän vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen toteutumista.

3 §

Toimintakertomus ja toimintasuunnitelma

Vammaisvaltuutetun on vuosittain annettava valtioneuvostolle kalenterivuosi-kohtainen kertomus toiminnastaan ja toimialaltaan sekä laadittava kalenterivuosi-kohtainen toimintasuunnitelma.

Toimintakertomuksesta ja toimintasuunnitelmasta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

4 §

Neuvottelukunta

Vammaisten henkilöiden aseman ja oikeuksien sekä niitä koskevan viranomaisten ja vammaisjärjestöjen yhteistyön edistämistä varten vammaisvaltuutetun apuna toimii vammaisasioiden neuvottelukunta.

Neuvottelukunnan asettamisesta, kokoonpanosta, tehtävistä ja työskentelystä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

5 §

Toimisto

Vammaisvaltuutetulla on toimisto. Toimistossa on talousarvion rajoissa tarpeellinen määrä esittelijöinä toimivia virkamiehiä ja muuta henkilökuntaa.

6 §

Oikeus saada tietoja

Vammaisvaltuutetulla on oikeus saada muilta viranomaisilta maksutta tehtäviensä hoidon kannalta tarpeellisina pitämiään tietoja, jollei salassapitosäännöksistä muuta johdu.

7 §

Tarkemmat säännökset

Tarkempia säännöksiä tämän lain täytäntöönpanosta annetaan tarvittaessa valtioneuvoston asetuksella.

8 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

LA 13/2012 vp — Kauko Tuupainen /ps ym.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Helsingissä 27 päivänä maaliskuuta 2012

Kauko Tuupainen /ps
Pirkko Ruuhonen-Lerner /ps
Pentti Kettunen /ps
Reijo Tossavainen /ps
Ismo Soukola /ps
Osmo Kokko /ps
Jussi Niinistö /ps
Juho Eerola /ps
Pirkko Mattila /ps
Ritva Elomaa /ps
Juha Väättäin /ps
Lauri Heikkilä /ps
Lea Mäkipää /ps

Ari Jalonen /ps
Ville Vähämäki /ps
Martti Mölsä /ps
Teuvo Hakkarainen /ps
Timo Soini /ps
Reijo Hongisto /ps
Tom Packalén /ps
Arja Juvonen /ps
Laila Koskela /ps
Anssi Joutsenlahti /ps
Anne Louhelainen /ps
Mika Niikko /ps
James Hirvisaari /ps